

Hanna Perechoda*

Bolsjevikerna och frågan om östra Ukraina (1917-1918)

ResearchGate, Journals/Connexe, december 2021

Denna uppsats lades fram (på franska**) vid universitetet i Lausanne i december 2021.

I den svenska översättningen har vi bibehållit hänvisningarna till den refererade litteraturen som inne i texten specificeras med författarnamn och årtal (även ryska). Detaljer om dessa källor ges i litteraturlistan efter uppsatsen. Texten blir lite mer svårläst på det sättet, men det underlättar för de som är intresserade av källorna.

I Sverige har Ukrainas historia, i synnerhet fram till det senaste årtiondet i stort sett varit ett oskrivet blad. Om händelserna under den ryska revolutionen, som var mycket händelserika för Ukrainas del, finns mycket litet skrivet. Ändå var det en mycket viktig period som fick stora konsekvenser för den fortsatte utveckling. Föreliggande artikel handlar om detta och vi planerar att publicera flera texter om detta ämne som dels är okänt för de flesta och som också är kontroversiellt, varför det är lämpligt att låta olika röster komma till tals.

Men vi kommer givetvis också ta upp olika aspekter av utvecklingen under Stalin-epoken, t ex tvångskollektiviseringarna som drabbade Ukraina extra hårt med miljontals döda.

Efter februarirevolutionen i Ryssland 1917 blev frågan om det ukrainska territoriet viktig. En av de stora tvistefrågorna rörde var den östra delen hörde hemma. Den var starkt industrialiserad och befann sig mitt emellan det ryska kärnlandet och det ryska imperiets ukrainska periferi. Denna artikel handlar om motsättningarna i bolsjevikpartiet mellan dem som ansåg Donbas hörde till Ukraina och de som var för en Donets-Krivoj Rog-republik som var knuten till Ryssland. Vi ska här visa att det inte så mycket handlade om någon ideologisk konflikt mellan ”pro-ryssar” och ”pro-ukrainare”, utan om meningsskiljaktigheter om den rätta militära och politiska strategin för att slå vakt om revolutionens landvinningar och dess möjligheter att expandera.

Moskvas beslut att stödja projektet med ett sovjetiskt Ukraina, som i praktiken omöjliggjorde för regionens östra del att avskiljas, berodde både på en vilja att lösa omedelbara problem (kringgå fredsavtalabestämmelserna och stärka kontrollen över lokala sovjetiska institutioner) och på att man sökte efter lösningar på lång sikt (främja världsrevolutionen och garantera stabiliteten hos en multietnisk stat som uppstått genom det ryska imperiets sönderfall).

Inledning

Februarirevolutionen medförde att det ryska imperiet gick in i en fas av upplösning. I Ukraina blev den nationella rörelsen alltmer aktiv och krävde politiskt självstyre. Definitionen av landets territorium blev snabbt en viktig fråga. Framför allt handlade det om östra delen av Ukraina¹ med dess stora naturtillgångar och industriella centra. Detta var inte bara en stötesten i förhandlingarna mellan de ukrainska nationalisterna och den provisoriska regeringen i

* Förf., som kommer från Donetsk, är historiker vid universitetet i Lausanne och medlem i den schweiziska kommittén för solidaritet med det ukrainska folket och de ryska krigsmotståndarna.

** *Les bolcheviks et l'enjeu territorial de l'Ukraine de l'Est (1917-1918)*

¹ Det territorium som utgör huvudföremålet för mitt arbete – den starkt industrialiserade och urbaniserade delen av östra Ukraina – har formats utanför de historiska regionernas gränser. Det är svårt att hitta något allmänt accepterat namn på denna geografiska sfär som, tack vare upptäckten och utnyttjandet av järnfyndigheter och kol, omvandlats till en ekonomisk enhet över de administrativa gränserna. I denna artikel använder jag mig av de begrepp som var vanliga 1917 (Donbas, *oblasten* Donets-Krivoj Rog).

Ryssland, utan bolsjevikledarna i Ukraina kunde heller inte komma överens om regionens tillhörighet. Hur Ukrainas framtida territorium skulle se ut var därmed inte avgjort på förhand. I denna artikel analyseras ett av de avgörande ögonblicken i historien om Ukrainas territoriella utformning, nämligen perioden mellan februarirevolutionen 1917 och den tyska invasionen 1918.



Ryssland 1914. OBS Finland, Baltiska staterna och Polen tillhörde dåtidens Ryssland

Östra Ukrainas historia präglas starkt av motsättningarna mellan två nationella berättelser, Ukrainas och Rysslands (Wilson 1995). Ukrainska historiker som insett detta områdes osäkra ställning har ställt sig uppgiften att legitimera de nuvarande gränserna genom att hävda den ukrainska befolkningens historiska rötter i detta territorium. De ryska historiker som alltmer anammat en irredentistisk** och nyimperialistisk syn på Rysslands historia, insisterar i stället på de förment oupplösliga banden mellan östra Ukraina och Ryssland. (Касьянов 2019) Sedan 2014 har Ukraina dessutom utsatts för kränkningar av sin territoriella integritet från rysk sida och den östra delen av landet har därmed blivit ett slagfält där det politiska utnyttjandet av historien antagit en avgörande dimension. Därför är frågan om det ukrainska territoriet utsträckning och framför allt gränserna i öster en politiskt laddad fråga. Paradoxalt nog lyser vetenskapliga arbeten om denna fråga med sin frånvaro.

** *Irredentism* är strävan att med en stat förena landområden som tillhör en annan stat eller andra stater därför att dess förespråkare tycker att landområdena har historisk eller etnisk gemenskap med den förstnämnda staten. Att en rysk historiker har en *irredentistisk* syn på historien betyder således att hen anser att områden (t ex Ukraina) som tidigare ingått i Storryssland även borde tillhöra dagens Ryssland.

Ordet har italienskt ursprung, *irredento*, som betyder "icke befriad" och uppstod i slutet av 1800-talet då det fanns krafter som ville införliva italienskspråkiga områden i bl a dåvarande Österrike-Ungern med Italien. (Wikipedia)

De mest skilda historiker har producerat ett stort antal arbeten² om de strategier som de sovjetiska myndigheterna utvecklade för att konsolidera sin makt i det mångnationella imperiet. Men motsättningarna om vart östra Ukraina hör har inte alls behandlats eller bara helt marginellt och aldrig problematiserats som forskningsobjekt. Denna regions ”ambivalenta” ställning har dock inte undgått specialister på Donbas regionala historia – som Hiroaki Kuromiya och Theodore H Friedgut. Dessa två författare är överens om den ”anti-nationella”, eller rent av fientliga inställningen gentemot nationalistiska stämningar, som präglade denna multietniska gränsszon. Är det då inte märkligt att Donbas inlemmades i det sovjetiska Ukraina utan något påtagligt motstånd? Till och med Kuromiya och Friedgut, som framhåller regionens särprägel, tycks se bolsjevikernas införlivande av Donbas i den ukrainska republiken som något självklart. Företeelsen RSDKR (sovjetrepubliken **Donets-Krivoj Rog**)³ behandlas kortfattat av Kuromiya, som ägnar den en sida i sin *Freedom and Terror in the Donbas* (Kuromiya, 2002, s. 150-51). I andra bandet av sin *Iuzovka and Revolution* gör Friedgut en mer detaljerad analys av denna period (Friedgut, 1994, s. 352-59), utan att ändå kunna ge någon tydlig förklaring till att detta autonoma projekt uppstod och framför allt att det försvann. Visserligen gör ukrainska och schweiziska forskares arbeten på sistone (Бойко 2008; Єфіменко 2011; Rindlisbacher 2018) det möjligt att komma med ett antal hypoteser om hur gränsdragningen mellan Ryssland och Ukraina fastställdes på 1920-talet, men de går inte in på vissa avgörande frågor: när, varför och hur det uppstod en gemensam syn på Ukraina inom bolsjevikpartiet?

Egentligen var det bolsjevikerna, som utgått segrande ur maktkampen, som blev tvungna att i praktiken lösa frågan om gränsen mellan Ryssland och Ukraina.⁴ Att dra upp gränserna för ett nytt land som tidigare ingått i ett centraliserat imperium är inte enkelt, i synnerhet som det blivande Ukraina inte hade haft någon specialstatus eller autonomi i tsarimperiet. På 1800-talet var dagens Ukraina indelat i tre generalguvernement [*general-gubernatorstvo*] som omfattade flera provinser [*gubernija*]: 1) generalguvernementet Kiev⁵ (Volhynien, Kiev, Podolien), 2) Lill-Ryssland (Tjernigov, Poltava, Charkov) och 3) generalguvernementet Novo-Rossija och Bessarabien (Jekaterninoslav, Cherson, Tauridien, Bessarabien). Sedan generalguvernementen gradvis avvecklats har ändå i praktiken indelningen i tre regioner bestått. Dessa strukturer som ärvts av det ryska imperiet försvann inte bara spårlöst 1917. Deras existens påverkade inte bara bolsjevikernas organisatoriska strategier 1917-1918 och vägledde deras politiska beslut, utan skulle också bli en avgörande faktor i deras ”mentala geografi” (Cœuré och Dublin, 2007, s. 2).

Denna artikel kommer därför att fokusera på motsättningarna inom bolsjevikpartiet mellan de som ansåg att Donbas skulle tillhöra Ukraina å ena sidan och de som var för autonomi inom Ryssland å den andra. Hur påverkade blandningen av arvet från imperiet, de krav som den revolutionära omvandlingen ställde och de interna debatterna inom partiet till diskussionerna bland bolsjevikerna rörande regionens status och tillhörighet?⁶ Först kommer vi att beröra orsakerna till dessa motsättningar, som kulminerade i februari 1918 med bildandet av sovjetrepubliken Donets-Krivoj Rog (RSDKR), som öppet motsatte sig att ingå i Ukraina, oavsett

² Se bl a Richard Pipes, 1964; Jeremy Smith 1999, 2013; Sony och Martin, 2001; Martin, 2001; Hirsch, 2005.

³ Jag har översatt med Sovjetrepubliken Donets Krivoj Rog (och inte med Donetsk-Krivoj Rog). Donets handlar här om regionen kring floden Donets, inte staden *Donetsk*

⁴ Särdragen i kommunismens territorialisering, bl a frågan om Sovjetunionens inre gränser, har studerats av Sabine Dullin 2014 och 2018.

⁵ Toponymer och egennamn är i allmänhet transkriberade från ryska på grund av detta språks dominans under ifrågavarande epok (1917-1918). Transkriberingen från ukrainska är motiverad när det gäller egennamn, som gått till historien under sina ukrainska namn (således skriver jag Mykola Skrypnyk och inte Nikolaj Skripnik, osv).

⁶ Ett tack till Thomas Chopard för kommentarer och förslag, som hjälpt mig att omformulera problematiken.

om det var sovjetiskt eller borgerligt. Därefter kommer vi att analysera varför de högsta instanserna i partiet bestämde sig för att stödja att den ukrainska republiken som omfattade de östra provinserna i stället för att stödja planen på ett självständigt eller autonomt Donbas. Och slutligen kommer vi att granska den motsägelsefulla ställningen för denna gränzon mellan Ryssland och Ukraina som, från 2014, varit föremål för nya omstöpningar av gränserna.

1. RSDAP(b) i Kiev och den bortglömda nationella frågan (april-november 1917)

Februarirevolutionen innebar slutet för tsarismen. I Ukraina och i resten av det ryska imperiet började sovjeterna och den provisoriska regeringen att strida om makten. Men i Kiev fanns en tredje politisk aktör med anspråk på makt: den centrala *Radan** som samlade olika politiska partier i Ukraina med målet att få till stånd ett autonomt Ukraina. För de lokala aktivisterna i Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti (bolsjevikerna) [RSDAP(b)] var emellertid den i ukrainska politiska kretsar så hett debatterade frågan om Ukrainas autonomi och dess framtida territorium knappast något man prioriterade. En av partimedlemmarna, Georgij Laptjinskij, erinrade sig att man var ”ytterst dåligt förberedda på att förstå tanken om ukrainsk enhet” (Ляпчинський 1927, 48) och att frågan om dess eventuella gränser inte var något man ägnade någon tid åt.

Av hela vår tidigare politiska aktivitet hade vi lärt oss [...] att det fanns ”tre regioner” i ”södra Ryssland” – i Kiev (sydväst), Odessa (södra delen av Dnjeprs högra strand, Bessarabien och Krim) och i Charkov (Charkov, Donbas, Don). [...] Vi kunde inte ens med säkerhet säga vara ”Republiken Ukrainas” gränser gick. Skulle där också till exempel ingå Odessa, Jekaterinoslav, Charkov, Tauridien, eller enbart begränsa sig till regionen i sydväst, *oblasten* Kiev? (Laptjinskij, 1927, s. 48-49)

1917 existerade i själva verket föreställningen om ”de ukrainska jordarna” främst i fantasin hos representanterna för den nationella rörelsen som samlades kring *Rada*. Vid den all-ukrainska nationella kongressen 6-8 april 1917⁷ åberopade sig delegaterna på en definition av Ukrainas territorium som var minst sagt approximativ (Bepcrllox, 2003, s. 148-154). Den enda folkräkningen från 1897 innehöll inga data om invånarnas etniska tillhörighet (Krawchenko 1985). Följaktligen ansåg autonomi-anhängarna att alla som angett ”lill-ryska” som modersmål var ukrainare. Ukraina bestod då således av territorier där denna befolkning var i majoritet. En sådan definition av den politiska sfären var ganska logisk: för ett land vars territorium sedan länge varit underkastat en imperialistisk makt som förnekade invånarnas historiska och kulturella tillhörighet och som utformade den ekonomiska sfären efter metropolens behov, var historiska kriterier eller ekonomiska överväganden knappast något som kunde gagna kraven på autonomi.⁸ Utifrån dessa data upprättade den centrala radan en lista över de provinser som skulle betraktas som ukrainska och som inkluderade Kiev, Volynien, Podolien, Poltava och Tjernigov, men även de östliga och sydliga provinserna Charkov, Jekaterinoslav, Cherson och Tauridien (utan Krim). Även om befolkningen i de stora städerna i öster och söder var ryskspråkig, var den ukrainskspråkiga befolkningen på landsbygden större (Krawchenko, 1985).

Bolsjevikernas mentala geografi såg annorlunda ut. Den var präglad av en utopisk syn på framtiden och av historien. Å ena sidan var slutmålet en världsrevolution och deras politiska

* * Rada kan översättas till ”råd”.

⁷ Vi anger datum med den ”gamla versionen” (julianska kalendern) fram till februari 1918 då den gregorianska kalendern (”nya versionen”) antogs.

⁸ Bakgrunden till den syn på ukrainskt territorium som den centrala Radan ställde sig bakom samt de territoriella dispyterna med provisoriska regeringen har behandlas ingående i min Master-uppsats (Perechoda, 2020, s. 20-24, 54-67).

föreställningsvärld därmed egentligen planetär och inte nationell. 1917 var medlemmarna av RSDAP(b) övertygade om att deras aktionsradie inte kunde ta hänsyn till etniska, kulturella, administrativa eller ens statliga gränser. Å andra sidan utspelade efterföljande aktivitet fortfarande inom det ryska imperiets gränser och fann en gynnsam jordmån i ryskspråkiga urbana centra. De geografiska områden där bolsjevikerna bedrev sin verksamhet och knöt kontakter var också främst beroende av de nätverk som bildades av sovjeterna.

Det var under den första allryska konferensen, mellan den 29 mars och den 3 april 1917, som sovjeterna fastställde principerna för sin territoriella organisation. De samlades nu i stora administrativa enheter. På det framtida Ukrainas territorium fanns tre sådana – i sydväst (med centrum i Kiev), i söder (runt Odessa) och Donets-Krivoj Rog (där Charkov, Jekaterinoslav och *oblasten* Don och Krivoj Rog ingick) (ВапраТюк 19886). Denna administrativa indelning var samma som under tsarepoken där i stället för Ukraina nu fanns Sydväst [*Jugo-zapadnyj karg*], *Novorossija* [Nya Ryssland] och Lill-Ryssland [*Malorossija*]. Bolsjevikpartiets regionala avdelningar bildades efter samma territoriella princip: huvuduppgiften var att slå rot i sovjeterna. Det innebar att medlemmarna organiserade sig efter de tre zonerna och inte hade någon kontakt med medlemmar i andra regioner förrän i december 1917. (ЛарІчинський 1927, 48)

Kort efteråt skulle medlemmarna av RSDAP(b) bli helt överkörda av händelser som de alls inte hade varit förberedda på. I oktober 1917 var det inte bolsjevikerna som tog över generalguvernementet i Kiev utan centrala radan som stärkte sin makt. Jevgenija Bos, medlem av partiavdelningen i Kiev, skulle några år senare skriva, "[...] när frågan om Ukrainas självbestämmande rests på allvar stod organisationen utan något riktigt program".

2. Förena de båda sidorna av Dnjepr: en utmaning för bolsjevikerna i Kiev (december 1917)

När den ursprungliga planen för maktövertagande i Kiev hade gått om intet, bestod bolsjevikernas Plan B av att anordna en allukrainsk sovjetkongress tillsammans med centrala radan. Andra delen av planen förutsatte ankomsten av ett stort antal bolsjevikiska delegater från provinserna i öster och på så sätt få vågskålen att väga över till förmån för anhängarna till den nya makten i Petrograd. Men kongressen skulle ändå bli katastrofal. Arbetarråden i öster struntade i sina kamraters maningar – inga delegater kom från regionen Donets-Krivoj Rog. Anhängarna till radan var i majoritet. Medlemmarna av RSDAP(b), som var förvisade från Kiev, var tvungna att hitta på en Plan C. De beslutade att "leta efter en plats där proletariatet var i flertal, mer koncentrerat, mer medvetet" (СкригІник 1974, 12). Delegationen styrde då kosan österut mot Charkov. Den anlände precis när de lokala råden höll sin regionala konferens. De nyanlända försökte övertyga kamraterna från regionen Donets-Krivoj Rog att de hade något gemensamt – att sovjetisera och bolsjevisera hela Ukraina.

Men som Volodymyr Zatonskij, medlem av RSDAP(b), beklagade sig, "om det i Kiev var mycket svårt att plantera idén om ett sovjet-Ukraina, så ville man i Charkov inte ens höra talas om det" (Затонський 1929, 158). Enligt bolsjevikerna i öst var det av avgörande betydelse att varaktigt förankra sig i industri- och arbetar-*oblasten* Donets-Krivoj Rog och låta bönderna i provinserna i väst själva välja den makt "de var intresserade av". Medlemmarna i Kiev betraktade sina kamraters inställning som "strutspolitik" och kritiserade dem för att vilja "barrikadera sig i sitt Donbass".

Trots oenigheten beslutade man att samla rådsdelegaterna från såväl öst som väst till en gemensam kongress. Den 12 december 1917 utropade kongressen sovjetmakt, tillkännagav bildandet av sovjetrepubliken Ukraina knuten till Ryssland på federativ väg och meddelade att *Radan* störtats (ВапраТюк 1988a, 41). Den nya statens namn var identiskt med det som *Radan* ställt sig bakom, nämligen Folkrepubliken Ukraina [*Ukrainskaja Narodnaja respublika*] eller

UNR.⁹ Den officiella tidningen för dess centralkommitté bar samma namn som motståndarnas – *Vestnik UNR* (UNR:s budbärare) – med skillnaden att den gavs ut på ryska och inte ukrainska. Namnen på regeringarna liknade också varandra: Generalsekretariatet [*Generalnyj sekretariat*] för Radan, Folkets sekretariat [*Narodnyj sekretariat*] för sovjetmakten. Även om vi inte hittat någon klar territoriell definition i de officiella dokumenten, står det klart att det handlade om att sovjet-UNR skulle ersätta Radans UNR.

Ett exempel är att resolutionen från Andra allukrainska sovjetkongressen i mitten av mars 1918 angav att "Ukrainas arbetande massor" ville enas "på det ukrainska territorium som *Radan* försökt erövra, dvs Ukraina inom de gränser som gällt för Tredje och Fjärde Universalen" (Вестник УНР, 20 mars 1918).¹⁰

Faktum är att redan i december 1917 delade *Radans* generalsekretariat, Folksekretariatet för sovjet-Ukraina och Sovjetryslands Folkkommisariernas råd, *Sovnarkom*¹¹ [Sovjet Narodnich Komissarov], frivilligt eller motvilligt, den syn på den ukrainska statens territorium som centrala *Radan* definierat. Bolsjevikerna, som skapat "sin" UNR av enbart strategiska skäl, hade därmed inte bara bidragit till att öka legitimiteten hos den ukrainska nationalstaten, utan också fastslagit att de östra provinserna tillhörde den senare. I själva verket rådde det långt ifrån samförstånd om dessa frågor i partiet. Enligt Jevgenija Bos hade bolsjevikledarna i Charkov redan vid tidpunkten då sovjet-Ukraina utropades planer på en republik med sina egna maktorgan (Bolo 1925, 108).

3. Orsakerna till att Charkov avvisade tanken på ett sovjet-Ukraina (december 1917-januari 1918)

Varför motsatte de sig så orubbligt ett sovjet-Ukraina? Partimedlemmar som Mykola Skrypnyk, Valdimir Aussem, Jevgenija Bos, Vladimir Zatoniskij och Nikolaj Popov delade uppfattningen att medlemmarna i Charkov saknade förståelse för revolutionens särdrag i Ukraina. De föredrog att isolera sig i en russifierad urban miljö (Ауссем 1925, VI) och hade bara begränsade kontakter med bönderna i Ukraina (Скрипник 1974, 14). Det synsättet delas av historikern Theodore H Friedgut som skriver att "årtionden av migration till Donbas och koncentrationen till industriella enklaver med minimala eller spända relationer till de ukrainska bönderna i regionen hade satt sina spår". Men om man är medveten om att de som stod för denna uppfattning nedtecknat sina hågkomster mellan 1925 och 1929, under en tid av maktkamp mellan olika fraktioner inom bolsjevikpartiet efter Lenins död och att de, medvetet eller inte, *a posteriori* ville intyga sin uppslutning bakom "partilinjén" förefaller oss den förklaringen av motsättningarna mellan de båda bolsjevikorganisationerna i Ukraina otillräcklig, för att inte säga bedräglig. I själva verket finns inget, att döma av redogörelserna för motsättningarna från den aktuella tiden, som tyder på att man redan då insett böndernas betydelse för revolutionen, som ju blivit avgörande från 1919, i synnerhet i Ukraina (Gratsiosis 1997). I likhet med partikamraterna i Charkov såg de sig som representanter för den arbetarklass som de betraktade som sitt enda stöd.

En annan förklaring till dessa meningsskiljaktigheter har nyligen lagts fram av ryska och ukrainska historiker, som tolkar denna episod främst som en konflikt mellan medlemmar av

⁹ Man måste emellertid ha klart för sig att namnen på stater och institutioner inte var standardiserade. Sovjetrepubliken Ukraina kallades således också Ukrainska republiken av sovjeterna och arbetardeputerade, soldater och bönder; Sovjetiska folkrepubliken Ukraina; Ukrainska arbetar- och bonderepubliken; Sovjetrepubliken i Ukraina, osv. På samma sätt som Sovjetrepubliken Donets-Krivoj Rog kallades Republiken Donets/Donkrivbas/Krivdonbas, osv.

¹⁰ En officiell deklaration vars huvudsyfte var att informera befolkningen om viktiga beslut från myndigheternas sida. 1917-1918 publicerade centrala *Rada* fyra.

¹¹ Den regering som bildades i Petrograd efter Oktoberrevolutionen.

RSDAP(b), sympatiskt inställda till ukrainsk nationalism, och de som i stället försvarade rysk enhet (Поплаөський 2010; Корнилоö 2011). Och även om dessa skribenter för fram helt olika argument har de ändå ett gemensamt – ett anakronistiskt och politiskt vinklad synsätt, som tenderar att strunta i all kritisk analys av källorna. I själva verket handlade det mindre om en strid mellan förespråkare för olika regionala eller nationella lojaliteter¹² än om motsättningar om den taktik och det strategiska synsätt som skulle antas för att säkerställa deras politiska mål.

Nikolaj Popov, partimedlem och senare historiker, hävdade att idén om en republik i Donets-Krivoj Rog, som omfattade östra Ukraina och den industrialiserade delen av *oblasten* Don, hade uppstått bland bolsjevikerna i Charkov med stöd av Michail Zjakov, Viktor Filov och Semen Vasiljtjenko. Dessa var bolsjevikerna som kommit från Rostov-vid-Don sedan den regionen intagits av Alexej Kaledin, anti-bolsjevikisk general i spetsen för en kosackarmé. Efter denna händelse hade Don blivit kontrarevolutionärernas och den anti-sovjetiska oppositionens stora hopp, där man lyckats samla ett stort antal anti-bolsjevikiska styrkor. Trupperna från Don betraktades nu som ett omedelbart hot. Flyktingarna från Rostov betraktade centrala *Radan* som en fientlig småborgerligt nationalistisk regering, men ändå mindre farlig, mindre våldsbenägen och relativt svag i provinserna i öster. Deras plan liknade i mycket de bolsjevikerna som blivit bortjagade från Kiev: skaffa sig stöd i regionen Donets-Krivoj Rog, som var en bastion för bolsjevikerna, och jaga bort fienden från hemregionen. Till råga på allt råkade alla hamna i Charkiv vid ungefär samma tidpunkt – alldeles i början av december 1917. Rivaliteten mellan dessa båda grupper med olika politisk agenda skulle nu bara öka.

Charkovs önskan att bilda egna maktorgan direkt underställda Sovnarkom berodde också på förekomsten av personliga och organisatoriska relationer redan tidigare etablerats med Petrograd. Och det skulle ju också ha varit svårt att övertyga aktivister som Artem¹³, en framstående revolutionär och bolsjevik sedan länge, om att de i stället för att direkt kunna vända sig till Lenin nu borde gå via en ny sovjetisk ”regering”, som trots sitt officiella namn hade klint med inflytande över befolkningen och det territorium man gjorde anspråk på att styra över (Затонський 1929, 159).¹⁴

Dessutom verkar ankomsten av Vladimir Antonov-Ovsejenko, som fått befälet över Röda armén vid den ukrainska fronten, ha förvärrat konflikten och ”för evigt skada” (Затонський 1929, 167) relationerna mellan Charkov och nykomlingarna från Kiev. Väl i Charkov valde han att stödja den ukrainska sovjetregeringen och började omedelbart, utan erforderligt tillstånd, genomföra godtyckliga arresteringar och exproprieringar av tillgångar. De lokala sovjeterna, och i synnerhet deras obestridlige ledare Artem, var måna om att behålla goda relationer med andra politiska krafter och bevara ett minimum av stabilitet i staden och motsatte sig aktivt detta agerande.

4. Sovjetrepubliken i Donets-Krivoj Rog: ställ Donbas till revolutionens förfogande (januari-februari 1918)

I januari 1918 lyckades de sovjetiska väpnade styrkorna som kommit norrifrån slå tillbaka Alexej Kaledins angrepp vid Don. De gick därefter västerut och tog kontroll över Kiev. Lenin

¹² Även om det inte var någon avgörande faktor påverkade säkert olika aktörers bakgrund deras politiska ställningstaganden. Den frågan har behandlats ingående i min masteruppsats (Perechoda, 2020, s. 90-94).

¹³ Pseudonym för Fedor Sergejev.

¹⁴ Man bör ha klart för sig att ingen av de politiska aktörerna egentligen utövade någon riktig kontroll över de territorier man gjorde anspråk på. Den blivande RSDKR-regeringen hade bara obetydligt inflytande utanför Charkov. Och centrala *Rada* lyckades heller aldrig förankra sig varaktigt i regioner långt från Kiev (Chopard, 2017).

ville nu genast sammankalla en allukrainsk sovjetkongress med ”alla städer och regioner i Ukraina, utan undantag” (БапратІОк 1988a, 41–42). Men när *Radan* besegrats var det – enligt bolsjevikerna i Charkov – inte längre någon mening att upprätthålla denna ”Potemkinkuliss” av allukrainsk enhet. Man bestämde sig därför att ställa Sovnarkom och Folksekretariatet inför fullbordat faktum: provinserna Jekaterinoslav, Charkov och Taurien (utan Krim), samt en del av *oblasten* Don utgjorde nu en egen republik. Den 30 januari 1918 utropades sedan sovjetrepubliken Donets-Krivoj Rog och trotsade därmed planerna på ett Ukraina bestående av nio provinser.

Semen Vasiljenko, bolsjevik som kommit från Don och förespråkare för ett autonomt Donbas, sade då följande:

Att sovjetmakten stärkts på plats innebär att de federativa delarna av den ryska socialistiska republiken inte kommer att upprättas efter nationella principer, utan utifrån lokala nationella och ekonomiska särdrag. Donets och Krivoj Rog har tillräcklig ekonomisk bas att stå på. [...] Därför bör regionerna Donets och Krivoj Rog ha oberoende institutioner för ekonomisk och politisk självförvaltning. (МблшкНс 1928, 254)

Enligt Viktor Filov, en annan varm anhängare av RSDKR och den socialistiska revolutionen, ”har klassprincipen, dvs ekonomin, vunnit över den nationella principen” (ФНлов 1918). Att ge nationell form åt en sovjetstat var ”kontrarevolutionärt” och ”enbart en återgång till ett svunnet förflutet” (Ц.И.К УкраНнбл, Донецкая РеспублНка Н левбле с.-р. 1918), medan idén om att grunda en stat enbart baserad på dess ekonomiska hållbarhet betraktades som rationellt och därmed progressivt. Sådana argument ekade av den ”debatt om regionalisering” som ägde rum 1921 och där anhängare av ett ”ekonomistiskt” synsätt ställdes mot försvarare av den ”nationella” principen. Motsättningarna mellan dessa två strömningar hade framkommit under utarbetandet av en plan för ekonomisk och administrativ organisation av den sovjetiska federationen och finns väl skildrade av Francine Hirsch i boken *Empire of Nations*. Vi vill ändå konstatera att polemik av liknande slag hade skakat partiet långt före 1921. De ingår därmed i ett betydligt större sammanhang.

I centrum för den debatten stod inte bara *per se* den statliga organisationsformen. I grunden handlade det om att hitta det bästa sättet att nå fram till målet för samhällets utveckling i marxistisk mening – dvs kommunismen. Idén, som Lenin försvarade, om att nationen var en nödvändig etapp på den historiska vägen mot ett socialistiskt samhälle blev slutligen den princip som Sovjetunionen byggde på och som visade sig vara ett effektivt sätt att stärka detta ”imperium av nationer”. Men 1917-18 var en stor del, om inte rent av majoriteten, av medlemmarna av RSDAP(b) fortfarande övertygad om att den socialistiska revolutionen och den jämlikhet som den skulle ha gjort ”den nationella frågan” till något föråldrat. Därmed skulle också tanken på att ”skapa ett Ukraina, även socialistiskt, vara något reaktionärt” (Затонський 1929, 163). Man var övertygade om att man stod för en verkligt marxistisk syn på världen och historien.

Utöver de ideologiska argumenten motiverade grundarna av RSDKR sitt beslut med att det var nödvändigt att komma med omedelbara lösningar på de frågor som uppfattades som avgörande. Enligt dem ”stod den ryska revolutionens öde på spel i sin helhet” (Мышкис 1928, 256) och alla Donbas resurser måste ställas till dess förfogande. RSDKR måste ansvara för att trygga försörjningen av industriella centra i norr. Att utropa en ukrainsk sovjetrepublik betraktades som skadligt, ”godtyckligt och provisoriskt”, och som ett brott mot enheten i den ryska ekonomiska sfären. ”Vi vill göra gemensam sak med hela landet” framhöll Artem och lät förstå att hela landet inte var något annat än det gamla imperiet. ”Det är ni som är separatister, inte vi!”, skrek han till Mykola Skrypnyk, den främste anhängaren av ett sovjet-

Ukraina, när denne försökte argumentera för att Donbas skulle tillhöra detta (Мышкис 1928, 256).



Röda armén i Kiev

5. Stödja Ukraina eller försvara Donbas? Sovnarkoms oklara hållning (februari-april 1918)

Den 31 januari 1918 informerade Artem, som nu var i ledningen för RSDKR, centralkommittén i Petrograd om det beslut man fattat i Charkov. Svaret kom omedelbart: ”Vi betraktar denna separation som skadlig” (Павлюк и Ряднина 1962, 113). Men kort därpå skickade Jelena Stasova, kommitténs sekreterare, ett brev där hon välkomnade bildandet av Republiken Donets-Krivoj Rog (Павлюк и Ряднина 1962, 558–559). Hur kan man förklara denna inkonsekventa hållning från partiets centrala instanser?

De hågkomster som Vladimir Zatoniskij, då representant för sovjet-Ukraina i Petrograd, efterlämnat är mycket användbara i detta avseende. Redan i januari 1918 skrev han:

[...] RSFSR:s Sovnarkom hade fortfarande dålig förståelse för ukrainska frågor och hade inte bestämt vem man skulle stödja – oss eller den centrala *Radan* (Затонський 1929, 161).

Enligt honom planerade vänstersocialistrevolutionärerna, vid den tiden lierade med bolsjevikerna, samtidigt en kupp mot *Radan*. Därmed hade Sovnarkom kunnat satsa på sitt ursprungliga scenario, nämligen att omvandla *Radan* inifrån. Zatoniskij krävde en handlingsplan och ett klart ställningstagande från Petrograds sida (Затонський 1929, 163). Men de centrala myndigheterna avhöll sig från varje form av definitivt svar. Samma undanglidande attityd intog man gentemot Artem och hans RSDKR-projekt.

Läget förändrades emellertid från dag till dag. Den 27 januari 1918¹⁵ undertecknade centrala *Radan* ett fredsavtal med Tyskland och dess allierade – deras trupper inbjöds till Ukraina för att hjälpa till att återta kontrollen över hela landet. I avtalet definierades bara Ukrainas gränser i väst och norr, någon tydlig territoriell avgränsning i öster gjordes aldrig (Бойко 2008, 40). Var bildandet av RSDKR då en diplomatisk list från sovjeternas sida i syfte att övertyga tyskarna om att nöja sig med fem provinser och överlämna kolet och gruvorna i Donbas till Ryssland? Den tolkningen gjorde de tidigare ledarna för RSDKR på 1920-talet (Реврук, 1974, 7–8) och har på senare tid upprepats av en del historiker som Hiroaki Kuromiya (2002, 150). Likväl har aldrig försvaret mot tyska trupper varit ett argument när RSDKR bildades, man talade bara om att det var välgrundat med en ekonomisk och politisk administrativ enhet i Donbas och att direkt underställa det Ryssland (Мышкис 1928, 250–288). I själva verket blev fick inte bolsjevikerna reda på klausulerna i det avtal som ukrainarna undertecknat förrän ockupationen blivit verklighet, i slutet av februari. Således var inte bildandet av RSDKR till en början kopplat till någon strävan att skona Donbas från en utländsk invasion, denna möjlighet övervägdes först senare.

Den 3 mars 1918 undertecknade Ryssland fredsavtalet med centralmakterna (Декретби советской власти 1957, 47–51). Ett av villkoren var att de röda styrkorna skulle dras tillbaka från UNR:s territorium och att Ryssland skulle avsäga sig alla anspråk på Ukraina, som nu blivit en ”självständig” stat (Михутина 2007). Ett stort antal ukrainska bolsjevikers motsatte sig aktivt detta ”skamliga” fredsavtal, de ville helt klart inte ge sig så lätt. Och om sovjet-Ukraina också skulle förklara sig självständigt? Då skulle man inte vara bunden till detta avtal med Tyskland och skulle kunna motsätta sig ockupationen utan att Sovjetryssland fick skulden. För detta krävdes inkallande av en ny allukrainsk kongress, nu med bolsjevikerna i majoritet, som skulle ta ställning för oberoende och väpnat motstånd mot invasionsstyrkan. Partiets centralkommitté stödde denna plan. I ett meddelande till Sergo Ordzjonikidze¹⁶ den 14 mars skrev Lenin:

Beträffande Republiken Donets, säg till kamraterna Vasiljenko¹⁷, Zjakov och de andra att det spelar ingen roll hur mycket de anstränger för att avskilja sin region från Ukraina, att döma av Vynytjenkos geografi kommer den att inkluderas i Ukraina och tyskarna kommer att fortsätta att erövra den. I det läget är det ganska absurt av Republiken Donets att vägra en gemensam försvarsfront med resten av Ukraina (Lenin, [Collected Works vol. 44, s. 70-71](#)).

Partiets centralkommitté utfärdade ett klart direktiv: RSDKR måste ingå i Ukraina och skicka sina representanter till kongressen. Men så fort tyskarna börjat invadera industriområdena skulle utrikeskommissariatet hänvisa till att Donets-Krivoj Rog var ryskt och i sin not av den 26 mars 1918 skrev man att den tyska offensiven ”överskridit de rent ukrainska gränserna”. Men samma dag som de österrikisk-tyska styrkorna ockuperade hela Ukraina upphörde detta diplomatiska spel liksom existensen av sovjetrepubliker på ukrainskt territorium.

De sovjetiska myndigheter som var inblandade i detta stora diplomatiska spel i Brest-Litovsk ville således ha alla möjligheter öppna i Ukraina. De välkomnade bildandet av en sovjet-UNR utan att ändå formellt bryta med *Radan*. Samtidigt ställde de sig inte klart på ukrainska Folksekretariatets sida i konflikten med ”Artem-gruppen” och tog inte klart ställning till bildandet av RSDKR.

Existensen av denna republik, om än kortvarig, var ändå till viss nytta för Sovjetryssland. Förvisso kunde inte RSDKR:s armé stå emot de tyska truppers framryckning, men man

¹⁵ Längre fram i texten anges alla data enligt den ”nya versionen”.

¹⁶ I mars 1918 var han extra ordinarie folkkommissarie för regionen Ukraina.

¹⁷ I mars 1918 ledde Volodymyr Vynnytjenko centrala *Radans* generalsekretariat.

lyckades försinka den avsevärt. Framför allt lyckades man få undan pengar och materiella resurser norrut (Peberyx 1974, 172–189).

Sammanfattning

De beslut som bolsjevikerna fattade 1917-1918, i såväl centrum som i periferin, var långt ifrån konsekventa och överlagda, utan resultatet av nödvändigheter men också av tillfälligheter. De olika projekt med sovjetrepubliker som växte fram under denna epok kan ses som olika sätt att reagera på nödvändigheter och att gripa tillfället. Tack vare *Rada*-politikernas ståndaktighet, var det Ukraina som kom att uppstå som ett nytt politiskt utrymme. Denna nya verklighet, till en början dåligt analyserad av bolsjevikerna, tvingade dem till slut inte bara att ta ställning till frågor som de stod främmande inför, utan också ta itu med de mest osannolika politiska projekt. Ännu viktigare var att de ställdes inför motsättningen mellan det enorma i sina globala politiska ambitioner och de mycket konkreta och lokala svårigheterna för en revolution som inträffat i ett imperium i sönderfall, härjat av krig. Denna motsättning utlöste en lång process där marxisternas mentala geografi ständigt måste ifrågasättas och omkonfigureras.

Huvudfrågan kvarstår varför de styrande i Sovjet, efter att avtalet i Brest-Litovsk upphävts och till och med efter nederlaget för centrala *Radan*, valde att stödja uppfattningen om ett ”stor-Ukraina” och bestämt avfärdade alla möjligheter till ett ryskt eller självständigt Donbas. Var inte den främsta uppgiften för detta projekt, att bekämpa nationalisterna i Ukraina, fullbordat?

Till att börja med, ända fram till 1922 ungefär, förblev världsrevolutionen bolsjevikernas övergripande mål. Det var därför nödvändigt att vinna stöd från folken utanför den ryska kärnan av länder i syfte att sprida härden av folkliga resningar. De hade blicken riktad västerut, med upproren i europeiska länder som enda hoppet för överlevandet av revolutionen där det ryska Oktober bara var den första gnistan. I det avseendet hade Ukraina en viktig roll att spela för den globala revolutionära målsättningen – att öppna första dörren mot Europa och framför allt Tyskland. Den öppet anti-nationella diskurs som ledarna för RSDKR stod för kunde vara till förfång för sovjetmakten och fjärma de ukrainska bundsförvanterna från bolsjevikerna.

För det andra, som vi konstaterat, var det enbart med hjälp av de industrialiserade regionerna i öst som partiet kunde få styrkebalansen att väga över till egen fördel i det Ukraina där bönderna fortfarande dominerade. Betydelsen av öst var särskilt viktig för att befästa makten i de ukrainska sovjeterna och där fatta de rätta besluten. Representanterna för den ukrainska sovjetregeringen ville inkludera öst-provinserna, för de ville inte längre ”leva i ständig skräck för att bönderna skulle få majoritet på en av kongresserna” (Peberyx, 1974, 36). Under inbördeskriget viftade kommunisterna med den sovjet-ukrainska flaggan vid flera tillfällen, bl a i samband med militära offensiver för att tillförsäkra sig lokalbefolkningens stöd. Men det var först 1920 som bolsjevikledarna på allvar började bli medvetna om att Sovjet-Ukraina, som formellt var självständigt och innefattade provinserna i söder och öster, inte bara var ett bra taktiskt drag för att neutralisera nationalisterna, utan att det också kunde ha sina fördelar på längre sikt. Donbas och de stora industristäderna i öster skulle kunna bli ett slags trans-missionsbälte mellan Ryssland och de ukrainska ”bondeprovinserna”. Det var skälet till att Moskva inte längre tänkte göra sig av med denna ukrainska region – snarare tvärtom. I det avseendet är Georgij Laptjniskijs hågkomster talande:

Länge, till och med efter att Ukraina utropat sig till en sovjetrepublik, fortsatte en del bolsjeviker att hålla fast vid en ”teori” enligt vilken en ukrainsk stat var ”ett påhitt” och

bara syftade till att lamslå de nationalistiska stämningarna bland *petljurister*¹⁸ inom småbourgeoisien. [...] Men ingen vågade längre gå bakåt eller öppet motsätta sig Ukrainas existens som särskild enhet (Лалчннськнй 1927, 51).

Frågan om östra Ukrainas tillhörighet, området mellan Sovjetunionens ryska kärna och dess nationella periferi, förblev olöst ända till 2014 då den väpnade konflikten utbröt mellan Ukrainas regering och utbrytarna i Donetsk och Lugansk. Som framgår av den pågående konflikten mellan Ryssland och Ukraina är frågan om gränsdragningen mellan de båda länderna fortfarande olöst.

Som Terry Martin med fog påpekat bestod bolsjevikernas strategi av att ”ta ledningen i vad som nu tycktes vara den oundvikliga avkoloniseringsprocessen” (Martin 2001b, 67). Det var därför Lenin, först teoretiskt och därefter i praktiken, satsade på en nationell princip i uppbygget av Sovjetunionen. Varje sovjetisk ”nation” skulle där förfoga över sin ”nationella hem”, avgränsad territoriellt och administrativt – en tanke svår att förverkliga i ett kontinentalt imperium som Ryssland. I själva verket bestod det ryska imperiet av en mängd geografiska zoner till hälften metropoler och kolonier. Östra Ukraina utgjorde en sådan hybridzon: dess urbana centra var ekonomiskt och kulturellt orienterade mot Ryssland och existerade som öar i en ocean av landsbygd med annan karaktär socialt, etniskt och kulturellt. Denna region, bestående av invånare som både kommer från ukrainska provinser och från områden längre bort i det ryska imperiet, var i mycket långt från idealet med ett etniskt homogent territorium.

Det mödosamma och ambitiösa målet att skapa ett nationellt hem för varje sovjetisk nation hade sina fördelar, såväl politiskt som ekonomiskt, och gynnade skapandet av en typ av statlig struktur som garanterade centralism på beslutsnivå – för bolsjevikerna en oundgänglig förutsättning för övergången till kommunism – samtidigt som man skaffade sig favörer bland lokala befolkningar och deras särdrag. Genom att göra en eftergift till den statligt-nationells uppfattningen som försöker försona nationen och dess territorium, hoppades bolsjevikerna bevara den territoriella sammanhållningen i det gamla ryska imperiet och omvandla det till en socialistisk multietnisk stat. Det internationalistiska idealet hade ändå inte övergetts, eftersom federationen av sovjetrepubliker var tänkt att bara vara en första etapp i en lång fusionsprocess, och följaktligen av nationernas försvinnande, först i Sovjetunionen och sedan i global skala. Denna politik, som Francine Hirsch kallat ”statligt sponsrad evolutionism”, utförd inom ramen för en centraliserad stat och försedd med en ekonomisk och administrativ struktur av närmast kolonial karaktär, vilken gav Sovjetunionen dess särprägel.

Idag, när bolsjevikernas projekt inte nått sitt mål, i form av ett socialistiskt samhälle utan vare sig stater eller nationer, står bolsjevikernas territoriella projekt alltmer i strid med den återuppväckta nationalismen i länderna i Östeuropa och ställs inför gränsernas återkomst. Det som var tänkt som en övergångsåtgärd och en kompromiss på medellång sikt har därmed förvandlats till en stor utmaning för många länder i den post-sovjetiska sfären.

Bibliografi

Chopard, Thomas. 2017. ”L’Ukraine et la révolution de 1917. Promesse d’émancipations et limites de l’indépendance”. *Vingtième Siècle. Revue d’histoire* 135: 73–86.

Coeuré, Sophie et Sabine Dullin . 2007. *Frontières du communisme*. Paris: La Découverte.

¹⁸ Simon Petljura: Överbefälhavare för armén och president i Ukrainska folkrepubliken (1918-1920), motståndare till Röda armén under inbördeskriget.

- Dullin, Sabine. 2014. "L'entre-voisins en période de transition étatique (1917–1924). La frontière épaisse des bolcheviks à l'Est de l'Europe". *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 69 (2): 383–414.
- Dullin, Sabine. 2018. "Le réveil des frontières intérieures". *Pouvoirs* 165: 15–26.
- Friedgut, Theodore H. 1994. *Iuzovka and Revolution, Volume II: Politics and Revolution in Russia's Donbass, 1869–1924*. Princeton: Princeton University Press.
- Hirsch, Francine. 2000. "Toward an Empire of Nations: Border-Making and the Formation of Soviet National Identities". *The Russian Review* 59 (2): 201–226.
- Hirsch, Francine. 2005. *Empire of Nations. Ethnographic Knowledge and the Making of the Soviet Union*. Ithaca: Cornell University Press.
- Krawchenko, Bohdan. 1985. *Social Change and National Consciousness in Twentieth-Century Ukraine*. London: Palgrave Macmillan.
- Martin, Terry. 2001a. *The affirmative action empire. Nations and nationalism in the Soviet Union, 1923–1939*. Ithaca–London: Cornell University Press.
- Martin, Terry. 2001b. "An Affirmative Action Empire: The Soviet Union as the Highest Form of Imperialism». In *A State of Nations: Empire and Nation-Making in the Age of Lenin and Stalin*, eds. Ronald Grigor Suny and Terry Martin, 67–90. Oxford–New-York: Oxford University Press.
- Perekhoda, Hanna. 2020. *Fierté de l'Empire russe, terre native des Ukrainiens ou oeuvre du peuple travailleur ? La révolution russe et l'enjeu territorial de l'Ukraine de l'Est (1917–1918)*. Mémoire de Maîtrise en science politique sous la direction de Stefanie Prezioso. Université de Lausanne.
- Pipes, Richard. 1964. *The Formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism, 1917–1923*. Cambridge: Harvard University Press.
- Rindlisbacher, Stephan. "From space to Territory: Negotiating the Russo-ukrainian Border, 1919–1928". *Revolutionary Russia* (31) 1: 86–106.
- Smith, Jeremy. 1999. *The Bolsheviks and the National Question, 1917–1923*. New York: St. Martin's Press.
- Smith, Jeremy. 2013. *Red Nations: The Nationalities Experience in and after the USSR*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Suny, Ronald Grigor and Terry Martin, eds. 2001. *A State of Nations: Empire and Nation-Making in the Age of Lenin and Stalin*. Oxford-New-York: Oxford University Press.
- Wilson, Andrew. 1995. "The Donbas between Ukraine and Russia: The Use of History in Political Disputes". *Journal of Contemporary History* 30 (2): 265–289.
- Ауссем, Владимир. 1925. "Евгения Бош". *Летопись революции* 11 (2), I–VII.
- Бойко, Олена. 2008. "Проблема визначення кордонів України в період Центральної Ради (1917–1918 рр.)". *Український історичний журнал* 1: 31–46.
- Бош, Евгения. 1925. *Год борьбы. Борьба за власть на Украине с апреля 1917 до немецкой оккупации*. Москва–Ленинград: Государственное издательство.
- Варгатюк, Павло. 1988а. "Донецько-Криворізька Радянська Республіка в оцінці В.І. Леніна". *Український історичний журнал* 4: 33–44.

- Варгатюк, Павло. 19886. "Ленін і більшовицькі організації України: проблеми консолідації сил". *Український історичний журнал* 7: 18–27.
- Верстюк, Владислав, ред. 2003. *Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 року: Документи і матеріали*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги. Вестник УНР. 20 марта 1918.
- Грациози, Андреа. 1997. *Большевики и крестьяне на Украине, 1918-1919 годы: очерк о большевизмах, национал-социализмах и крестьянских движениях*. Москва: АИРО-XX.
- Декреты Советской власти*. 1957. Москва: Политиздат.
- Земсков, Виктор и др. 1959. *Документы внешней политики СССР. Том 1. 7 ноября 1917 — 31 декабря 1918 г.* Москва: Госполитиздат.
- Єфіменко, Геннадій. 2011. "Визначення кордону між УСРР та РСФРР (1917–1920)". *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки* (20): 135–176.
- Затонський, Володимир. 1929. "Уривки зі спогадів про українську революцію". *Літопис Революції* 4 (37): 139–173.
- "Из истории Соввласти на Украине. О Первом Всеукраинском Съезде Советов и Первом Советском Правительстве Украины". 1924. *Літопис Революції* 4 (9): 166–183.
- Касьянов, Георгий. 2019. *Украина и соседи. Историческая политика 1980–2010-х*. Москва: Новое литературное обозрение.
- Корнилов, Владимир. 2011. *Донецко-Криворожская республика. Расстрелянная мечта*. Харьков: Фолио.
- Куромія, Гіроакі. 2002. *Свобода і терор у Донбасі: Українсько-російське прикордоння, 1870-1990-і роки*. Київ: Основи.
- Лапчинський, Георг. 1927. "З перших днів всеукраїнської радянської влади". *Літопис Революції* 5 (26)–6 (27): 46–66.
- Михутина, Ирина. 2007. *Украинский Брестский мир. Путь выхода России из Первой мировой войны и анатомия конфликта между Совнаркомом РСФСР и правительством Украинской центральной рады*. Москва: Издательство "Европа".
- Мышкис, Хая. 1928. "Материалы о Донецко-Криворожской Республике". *Літопис Революції* 3(30): 250–288.
- Павлюк, Павел и Илона Ряднина, ред. 1962. *Большевистские организации Украины в период установления и укрепления Советской власти: (ноябрь 1917 – апрель 1918 гг.): сборник документов и материалов*. Киев: Государственнок издательство политической литературы УССР.
- Поплавський, Олег. 2010. *Донецько-Криворізька Радянська республіка: історико-політичний аспект. Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук*. Днепропетровск: ДНУ.
- Ревегук, Віктор. 1974. *Донецько-Криворізька республіка. Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук*. Харків: ХГГУ.
- Рыбалка, Иван, ред. 1967. *Гражданская война на Украине (1918-1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах. Том 1. Кн.1. Освободительная война украинского народа против немецко-австрийских оккупантов. Разгром буржуазно-националистической Директории*. Киев: Наукова думка.
- Скрипник, Микола. 1974. *Статті і промови*. Мюнхен: Сучасність.

Филов, Виктор. 1918. *"Кого судить ?"*. Известия Юга, 2 апреля.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

På svenska

Benny Andersson: [Ukraina i väntan på bolsjevikerna](#)

Jean-Jacques Marie: [Ukraina, pogromer som västvärlden ignorerade](#) (judeprogromer 1918-20)

Hanna Perechoda: [När bolsjevikerna bildade en sovjetrepublik i Donbass](#) (behandlar i stort sett samma ämne som denna uppsats, men mot bakgrund av den ryska invasionen av Ukraina)

Böcker:

Peter Johnsson, *Ukraina i historien* (2:a uppl.) innehåller ett kapitel om utvecklingen under ryska revolutionen: "Världskrig och revolutioner, inbördeskrig och ny delning 1905-1921"

På engelska:

Arthur E. Adams: [Bolsheviks in the Ukraine: The Second Campaign 1918-1919](#)

Marko Bojcun: *The Workers' Movement and the National Question in Ukraine 1897-1918* (2022)

Se även videosamtalet (från september 2022) mellan Hanna Perechoda and Catherine Samary om Ukraina och den anti-imperialistiska vänstern:

<https://www.youtube.com/watch?v=3TEaub4-tD8>